

GRAĐA ZA POVIJEST HRVATSKO-RUSKIH VEZA U DRUGOJ POLOVINI XIX STOLJEĆA

Ivan Očak

Pisma koja se na ovom mjestu prvi put objavljuju potječu od I. Kukuljevića, E. Kvaternika, M. Mrazovića (i I. Perkovca), F. Račkog i B. Šuleka, a upućena su Nilu Aleksandroviču Popovu i Izmailu Ivanoviču Sreznjevskom. Većina (11) čuva se u ostavštini Popova, u Rukopisnom odjeljenju Državne biblioteke im. Lenjina u Moskvi (sign. f. 239, papka 12, 17 i 22), manji dio (7) u ostavštini Sreznjevskog, u Centralnom drž. arhivu literature i umjetnosti u Moskvi (sign. f. 436, op. 1, d. 1475, 1485, 1517 i 1552).

N. A. Popov (1833—91), historičar-slavist, doktorirao je 1869. s tezom: »Rossija i Srbija. Istoričeskij očerk ruskogo pokroviteljstva Serbii s 1806 po 1856 g.«, I—II (srp. prijevod I—IV, Beograd 1870). Iako je mnogo pisao, ponajviše o povijesti Srbije u XIX st., disertacija je ostala njegovo najbolje djelo. Njegove veze s hrvatskim kulturnim i javnim radnicima nisu bile ograničene samo na područje nauke. Kao panslavist i dugogodišnji tajnik Slavenskoga dobrotvornog komiteta u Moskvi od 1858. dalje, on je razvio i širu društvenu i političku djelatnost koja se odražava i u ovim pismima.

I. I. Sreznjevski (1812—80), filolog-slavist i profesor sveučilišta u Petrogradu, putovao je već 1839—42. po južnoslavenskim zemljama. O tom putovanju ostavio je dragocjen spomen u svojim pismima koja su objavljena 1855.

Pisma koja se na ovom mjestu objavljuju sadržavaju različite podatke, ponegdje izuzetno važne za bolje poznavanje hrvatske i jugoslavenske prošlosti. To naročito vrijedi za pismo E. Kvaternika Sreznjevskom od 7. VI 1858, koje je u stvari njegova autobiografija. To sam pismo pronašao još 1957. i sada ga objavljujem prvi put u originalu. (U prijevodu na ruskom jeziku saopćio ga je 1966. V. I. Frejdzon u zborniku »Slavjanskoe vozroždenie«, 139—142.) Iz podataka u Arhivu Vnešnej politiki Rossii, fond Slavjanskij stol, 1867—1869 gg., d. 417, slijedi da je Kvaternik već 7. X 1858. položio u Prvom departementu zakletvu i postao ruski državljanin, a tom se prilikom obvezao da će u roku od devet mjeseci naći namještenje. Nedelju dana kasnije, 14. X, doputovao je u Moskvu i 17. i. mj. dobio putnicu za odlazak u inozemstvo. Međutim, ruski poslanik u Beču nije još ni 1866. bio načistu s pitanjem o Kvaternikovu ruskom državljanstvu. Te godine, 28. II/12. III, pisao je Ministarstvu vanjskih poslova u Petrogradu da se Kvaternik obratio na nj s molbom da ga osigura »zakonitom ruskom putnicom s kojom bi mogao putovati po Evropi i kao ruski državljanin živjeti u Austriji«. Budući da poslanik nije imao nikakvih pouzdanih podataka o Kvaternikovu državljanstvu a i sam Kvaternik to tek »usmeno (u originalu potcrtano; I. O.) doka-

zuje«, poslanik moli da mu se odgovori: »da li je Kvaternik bio priznat i da li se i sada može smatrati ruskim podanikom« i da li mu on može dati što od njega traži? Iz dokumenata se ne vidi što je Ministarstvo na to odgovorilo.

Pismo koje ima stanovito političko značenje uputila su Popovu dvojica narodnjačkih vođa, M. Mrazović i I. Perkovac. Ono nije datirano, ali potječe iz vremena teških progona narodnjaka poslije 1867. kada je »preko trideset obiteljih« činovnika, otpuštenih iz službe, »na prosjački štap odsuđeno«. Da im se pomogne, poduzeta je sabirna akcija, koju bi trebalo da podupru i »braća ruska«. Radi toga se prijepisi ovog pisma dostavljaju i poznatim slavjanofilima Lamanskom i Aksakovu.

Popov je ponovo zamoljen za pomoć u vezi s izbjeglicama iz Bosne za vrijeme ustanka 1875—78. Kako pokazuje pismo I. Kukuljevića Popovu od 31. I 1877, novac je doista stizao preko Beča i u razmatranju o njegovoj raspodjeli sudjelovao je osobno i ban Mažuranić. Iz daljeg pisma od 8. III 1877. vidi se da su novac i druge potrepštine dijeljeni »ponajviše putem javne uprave, to jest, kroz zemaljsku vladu, kroz General komandu za Krajinu i kroz podžupanije«, jer su se »kroz privatne ljude zgađale mnoge zloporabe«.

Pored pisama koja na ovom mjestu objavljujem ima ih koja nemaju takve vrijednosti, ali zavređuju pažnju iz nekih drugih razloga.

Rački je, na primjer, pisao Popovu na ruskom jeziku dva pisma. U pismu od 26. X 1885. dodirnuo je, među ostalim, rat između Bugarske i Srbije, osuđujući Srbiju ovim riječima: »Kakuju rolj igraet eta drugaja, jugoslavjanskij Piemont!« U drugom, kratkom pismu od 8. VIII 1887. preporuča Stjepana Radića, koji je to pismo očigledno ponio sobom. Napominje, doduše, da ga »bliže« ne poznaje, ali da se nada »što ne budet na besčestie horvatskomu imeni«. Ovo pismo ima osobito značenje po tome što se, krivnjom samog Radića, održava u literaturi mišljenje kao da je Rački odbio da Radića preporuča. Tako M. Marjanović, u svojoj biografiji Stjepana Radića (Beograd 1937, str. 19), piše o tome: »U Zagrebu je Radić pošao do Račkoga, moleći i njega za kakvo preporučno pismo i za eventualnu potporu za put. Rački ga je odbio rečima: ‚Novaca Vam ne mogu dati, a preporuke neću [...]‘«. Marjanović, dakako, prenosi saopćenje samog Radića iz 1924 (»Moja četiri puta u Rusiju«, Slobodni dom, 11. VI).

Među pismima Popovu nalazi se i pismo J. Miškatovića od 30. IV 1868, u kojem se ponosi time što će narodnjački »Novi Pozor«, koji je on tada u Beču izdavao, biti stalno pristupačan u moskovskom Slavenskom komitetu.

Budući da je Popov, kao sekretar ovog komiteta, razvio naročitu djelatnost u vezi sa slavenskim odjeljenjem Sveruske etnografske izložbe u Moskvi 1867, njemu se obraćao i Petar Matković, koji je sudjelovao u sabiranju materijala iz Hrvatske pa je najzad posjetio i samu izložbu. Matković se u tom poslu obratio za pomoć i ruskom konzulu u Rijeci, ali nije naišao ni na kakav odjek. U pismu Popovu od 5. III 1867. potužio se da »naše obraćanje i molba, na žalost, ostali su bez odgovora, jer Vaš ruski konzul nije reagirao na sve naše obraćanje k njemu. Umjesto da nas pusti u svoju kuću, da se bavimo narodnim poslom, on je pustio njemačko kazalište i naslađivao se je njime...«

Od pisama Sreznjevskom izostavio sam pismo B. Šuleka od 29. VI 1856. koje je gotovo istovetno s njegovim, ovdje objavljenim, pismom Popovu (br. 18).

Na kraju, mislim, da zavređuje pažnju i dopis Koste Vojnovića, rektora »Hrvatskog sveučilišta Franje Josipa I u Zagrebu«, kojim se 15. VI 1878. obratio moskovskom univerzitetu, šaljući mu »otisak spomenice« izdane prilikom otvorenja sveučilišta, govore »koji se obično drže pri godišnjoj instalaciji rektora« i red predavanja.

Sačuvana korespondencija između hrvatskih i ruskih kulturnih i javnih radnika nije time ni približno iscrpljena, a upravo bi njezino poznavanje dalo nauci dovoljno sigurnu podlogu za jedan cjelovit prikaz hrvatsko-ruskih odnosa, na kojem ona i danas još oskudijeva.

1. I. Kukuljević I. I. Sreznjevskom

U Zagrebu dne 2 Septembra 856

Visokoblagorodni Gospodine Predsjedatelju!

Izvolite Imperatorskoj akademiji nauk, otdjelenju ruskago jazika i slovesnosti, koja mi veliku i riedku čest ukaza, izbravši me svojim členom korrespondentnim, izjaviti moje najdublje strahopočitanje i zahvalnost.

Kao prvi Hrvat kojemu je gorespomenuta čest pripala, nastojat ću da zadaći mojoj, kao člen toli slavnoga i učenoga tjela, po mogućnosti mojoj zadovoljim, i da u literarnom smislu sunarodnike moje bliže privedem k velikomu narodu ruskomu, prema kojemu je u Hrvatskoj već od davna svestrana ljubav i goruća privrženost duboko ukorenjena.

Ja polazim ovieh danah u književnih poslovih u Dalmaciju, Crnugoru i u Italiju do Napulja i Rima, mogu li na ovom putovanju imperatorskoj akademiji, ili pojedinim njezinim členom u čemu služiti, biti će mi najveća radost, i u tom slučaju molim da mi se pismeni nalog pošalje pod mojom adressom u Zadar (Zara) ili u Dubrovnik (Ragusa) ili pako u Rim (posto restante).

Po gospodinu Aleksandru Fedoroviću Hilferdingu¹ poslao sam već od prije Imperatorskoj akademiji moja tiskana djela što sam do onda izdao bio, do skora imati ću čest poslati četvrtu knjigu Arkiva,² u kojoj se nalaze dva staroslovenska članka dobljena iz Moskve, i nieke druge hrvatske i obće slavjanske književne starine, a nastojat ću da s vremenom Imp. akademiju upoznam sa svimi književnimi proizvodi što u ovih južnoslavjanskih stranah izlaze.

Primite izraz moga najvećega počitanja kojim se imam čest nazvati
Vašega Visokoblagoroda

Najpokorniji sluga Ivan Kukuljević

Člen korrespondent Imperatorske akademie nauk.

¹ Aleksander Fjodorovič Giljferding (1831—72), istaknuti slavist, koji je 1856. imenovan ruskim konzulom u Bosni. Kada je 1867. osnovan Slavenski dobrotvorni komitet u Moskvi, on je postao njegov predsjednik.

² Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, organ Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine, koji je I. Kukuljević uređivao od 1851—75 (u svemu je izašlo 12 knjiga).

2. I. Kukuljević I. I. Sreznjevskom

Zagreb dne 6 Jula 1858
24 Juna

Preuzvišeni Gospodine!

Po gospodinu Alvertu Štrigi,¹ koj se je otvažio na daleki put u Petrograd da tamo kod sretnije od nas sjeveroslavenske bratje pokusi sreću nebi li dvie izvorne i izvrstne opere našega pokojnoga Lisinskoga kojemu gođ Teatru ili privatnomu ljubitelju hudožestva prodati mogao, kojega gospodina Vam ujedno vruće i srdačno preporučam; pošiljam ujedno za Vašu Preuzvišenost i za carsku Akademiju nieke novije knjige što sam ih ja izdao, zajedno s djelom o sv. Cirillu i Metodu od Račkoga,² od kojega djela pečata se sada drugi i treći svezak.

Kad bude gotova peta knjiga Arkiva i ostali svesci moga Slovnika umjetnikah³ u kojih ću mnogo koješta izostaviti što sam u prvi svezak stavio, kao n. p. imena niekih umjetnikah od kojih se nezna drugo do imena itd. poslat ću Vam odmah i ove knjige.

Kod nas napreduje sada veoma po malo slavenska književnost odkad nas je njemština sasvim pogazila, u školi i u javnom životu, u crkvi i u društvah nametje nam Njemac silom svoj ogađeni nam od negda jezik, te se hoće oriaških silah, da mu se opremo. S godinom 1848 kad smo mi Hrvati našu snagu do najvećega stepena potencirali, mislismo sve steći pa smo sve izgubili, jedva se sada opet s gibanji na jugu počimljemo opet dizati i duhom snažiti, a što nas jedino tješiti može naša vojnička granica nije izgubila narodnoga duha a idea slavjanska oživljuje i podpaljuje još uvijek našu mladež, ako i ne k viki i k pjesmama kao što prije 1848, a to k zrelijemu razmatranju i dubljim naukom i prosvieštenju narodnomu. Kad bi mi Slavjani samo u književnom odnošenju približiti se mogli, ali kod nas je uvijek još ruska knjiga veoma riedka stvar. Po g. Rajevskom⁴ dobivam kadikad po koju knjigu što se ovdie velikom pohliepom čita. Ista akademička izvestja dobivam dosta neredno; za godinu 1857 to jest od šestoga Toma dobio sam ja i naše historičko društvo samo II, III, i IV vipusk, prvi nam fali, od kasnijih za 1857 i 1858 niesmo još ništa primili. S toga molim Vašu Preuzvišenost da nam izvolite po g. Štrigi poslati one vipuske što nam fale, pa ako možete pridati koje historičko, arheologičko ili hudožestveno djelo ili pako takovo koje govori o budikojim Slavjanima biti će nam veoma mило. Pojedini članci iz Novinah ruskih o Austriji i tursko-slavjanskih pokrajinah čitali bi se tude najvećom željom.

O našem stanju kazivat će Vam štogod g. Štriga. Da samo može kakovu podporu dobiti učinilo bi ovdie veliku senzaciju. Preporučajući ga u Vašu zaštitu i moleći Vas da nezaboravite na Hrvatsku u kojoj mnoga srca za vas još uvijek veoma vruće tuku, ostajem najvećim počitanjem

Preuzvišenosti Vaše

Najpokorniji Sluga
Ivan Antunov Kukuljević

¹ Albert Štriga (Čunovečki) (1821—97), operni i koncertni pjevač (bariton), sudionik ilirskog pokreta i propagator opera V. Lisinskoga (Ljubav i zloba, Porin).

² F. Rački, Viek i djelovanje Sv. Cyrilla i Methoda, slovjenkih apoštolor, I—II, Zagreb 1857—59.

³ I. Kukuljević, Slovník umjetnikah jugoslavenskih 1—4, Zagreb 1858—60.

⁴ Mihail Fjodorovič Rajevskij (umro 1884), prota, koji je 42 g. vršio dušobrižničku dužnost na ruskom poslanstvu u Beču i kao istaknuti slavjanofil održavao vezu sa slavenskim kulturnim i javnim radnicima u Monarhiji. Njegova ostavština, koja obiluje njihovim pismima, sada se sređuje i priprema za objavljivanje.

3. I. Kukuljević N. A. Popovu

U Zagrebu dne 11 6 866

Veleštovani gospodine!

Prije svega stavljam Vam do znanja da sam priposlane mi knjige: Izviestje antropologičeskoga otdjelenja¹ i izsljedovanja o slavjanskih monetah,² kao i Koja-lovića lekciji,³ doista primio, te prve dvije knjige, zajedno s Instrukcijami⁴ kasnije priposlanimi, opredjelenim po Vama društvim i članovim predao.

Glede etnografičke ruske i obće slavenske izložbe⁵ pozvao sam na sudjelovanje ovdašnja društva Maticu⁶ i Gospodarstveno društvo, a ujedno držao sam jedino u tu svrhu sjednicu našega historičkoga društva, koje je odlučilo, za plemenitu vašu svrhu unaprediti moći, svojski se pobrinuti, i kao centralni odbor posao sabiranja predmeta i promicanja svrhe u svoje ruke primiti.

Radi toga dadasmo prevesti čitavu Instrukciju na hrvatski jezik, koja će se zajedno s dopisom moskovskoga odbora⁷ pečatati te putem novinah i putem posebnih dopisah po čitavoj našoj civilnoj i vojničkoj zemlji⁸ rasposlati i žiteljstvo na podupiranje pozvati.

Glede fotografijah licah i nošnjah pozvali smo sve ovdašnje u zemlji stojeće fotografe, glede poljodjelskog i muzikalnog oruđa i instrumentah djelovati će gospodarsko naše društvo, a za antropologičke predmete skrbiti će pojedini u zemlji strukovnjaci.

Dok se oglasi jedanput putem pečatnje razpošalju i objelodane, sastavit ćemo posebni comité koji će imati ovdje u Zagrebu sve sabirati, pa šta bude sabrano Vama u Beč poslati. Želimo samo da međutim u našu zemlju nedopru nepozvani prekomorski gostovi, koji rade svemu inomu u prilog samo ne slavjanstvu, koje treba još mnogo vremena dok sabere u raznih stranah svieta svoje naravne i duševne sile, s kojima bi se moglo oprieti navali tuđih elementah i principijalah našem razvitku, toliko štetnih i protivnih. Ostalo čitati ćete u časopisah naših.

Ja se sada mnogo bavim sa našim *Križanicem*, o kojemu našo sam važnih datah za njegov život. On bijaše pravi Hrvat rodom i svećenik biskupije zagrebačke, pa je živeti prije 200 godinah u Rusiji bolje pojmio mahne i potrebe svega svoga naroda, nego sav ostali narod od 80 milionah prije i poslie njega. Ja ga držim za najvažnijega pisca našega naroda iz onih tamnih vremenah, te je g.

¹ Tačan naslov časopisa, koji je izlazio od 1868—94, glasi: »Izvestija imp. obščestva ljubitelej jestestvoznanija, antropologii i etnografii«.

² Kukuljević ima na misli raspravu: »Izsledovanija o slavjano-vizantijskih monetah«, koja je 1861/2. izašla u časopisu »Izvestija imp. arheologičeskoga obščestva« (III, br. 1, 2 i 5; IV, br. 2).

³ Mihajlo Josifovič Kojalovič (1828—91), slavjanofil. God. 1862. objavio u »Den«-u svoja historijska predavanja o »zapadnoruskoj braći« i o »historiji zapadne Rusije«.

⁴ Tj. instrukcija o sakupljanju predmeta za Sverusku etnografsku izložbu organiziranu od Društva prirodnih nauka, koju je napisao prof. A. P. Bogdanov.

⁵ Poticaj za uređenje slavenskog odjela na Sveruskoj etnografskoj izložbi, održanoj u Moskvi maja 1867, dao je N. A. Popov. O sudjelovanju predstavnika iz različitih slavenskih zemalja usp. M. Prelog, Pouť Slovanů do Moskvy roku 1867, Praha 1931.

⁶ Tj. Maticu ilirsku koja je tek 1874. zamijenila pridjev ilirski hrvatskim.

⁷ Slavenski komitet u Moskvi.

⁸ Vojna Granica

Bezsonov⁹ neumrlih steko zaslugah kroz izdanje njegovih djelah. Žalibože imamo mi ovdje samo njegovu »Gosudarstvo ruskoje XVII veka«, ali je g. izdatelj njegove sasvim kajkavsko-hrvatske rieči često putah sasvim krivo na ruskom jeziku tumačio. Veoma bi želio da mogu dobiti njegovu Gramatiku koju je kako čujem g. Bodjanski¹⁰ u Moskvi izdao, i druga djela, kao »De Providentia divina« itd. koje je g. Bezsonov uz njegov život tiskom priobčio. Ako vi ta djela imate obavezat ćete me veoma, budete li tako dobri te mi ih za njeko vrijeme pozajmite, ja želim potanje i o njegovom životu i o njegovih djelih pisati.¹¹ Mi *Slovjeni*, kako nas on pravo zove, možemo ga sa svim pravom našim Machiavellom i najboljim poznavocem naše obćenite svrhe i zadaće nazvati.

Žalostan udes koji vas i vašu obitelj sa smrtju vašeg občeštovanoga zeta stignu, dirnula je i mene duboko kao iskrenog vašeg prijatelja, te Vas molim da ujedno i vašoj gospoји kćeri moje duboko sažaljenje priobćite, s druge strane obradova me vesela viest, da je vaša visoka vlada velike vaše zasluge snova kako valja priznala.

Primite visokoštovani gospodine od mene i moje obitelji naš srdačni pozdrav i nezaboravite

Vašeg starog prijatelja
Ivana Kukuljevića

4. I. Kukuljević N. A. Popovu

Velecienjeni gospodine!

Poslane novce za stradalnike,¹ što su pribjegli ovamo, primio sam i poslao namiru vrhu primitka veletrgovcu Effrusiju et comp. u Beč. Kako da se ovi novci razdiele stupih u sporazumlienje sa više gospode i sa našim Banom² koj mi dade savjet da se javno ne kaže odkud je došla pomoć, i da se po mogućnosti kroz županstva stradajući nadare, jer će ovako najsigurnije do pomoći doći. U Krajini bivšoj vojničkoj dielit će se kroz pouzdane ljude. Ako imate u tom osobitu kakovu želju, molim da mi ju priobćite, ali ne telegramom. Uostalom mogu vam javiti da je do sada bilo bjegunacah u Hrvatskoj do 80.000, a ovih danah dobjeglo ih je opet do 3.000 u Liku, tj. ličku bivšu Krajinu, jer Turci počеше opet proganjati kršćane odkad im se Europejska diplomatija uljudno poklonila i mirno ostavila Carigrad³

⁹ Petr Aleksevič Bezsonov (1828—98), slavist i slavjanofil, prof. sveučilišta u Harkovu. Prvi je 1859. i 1860. izdao glavno djelo J. Križanića pod naslovom: »Ruskoje gosudarstvo vo vtoroj polovine XVII veka«, a 1860. i spis »O promysle« (De providentia Dei).

¹⁰ Osip Maksimovič Bodjanskij (1808—77), slavist i slavjanofil, prof. sveučilišta u Moskvi, izdao Križanićevo »Grammatično izkazanje ob ruskom jeziku« (Čtenija obščestva istorii i drevnosti Rossijskoj 1848, No. 1, i 1859, No. 111).

¹¹ Kukuljević je 1869. objavio u svom »Arhivu« raspravu o »Jurju Križaniću Nebljuškom, hrvatsko-ruskom piscu« (Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita, živivši u prvoj polovini XVII. vieka, VI, 11—74).

¹ Novac je namijenjen izbjeglicama iz Bosne koji su za vrijeme ustanka 1875—78. prebjegli u Hrvatsku.

² Ivan Mažuranić (1873—80).

³ Konferencija sila-potpisnica Pariskog mira (1856), održana u Carigradu u decembru 1876, izradila je nacrt reformama prema kojemu je trebalo da Bosna i Hercegovina dobiju autonomiju. Porta je iznenadnim proglašenjem ustava spriječila provođenje reformama pod nadzorom velikih sila.

i tursko carstvo svojoj sudbini, a kršćane i na dalje pod najvećim pritiskom muhamedanacah. Odkuda se spas i pomoć očekuje, znati ćete i vi u Moskvi veoma dobro, oči slavjanstva uprte su u vas, a sva srca za vas.

Ovom prilikom nemogu propustiti, umoliti Vas prijateljski, ako Vam preostaje štogod prazna vremena, da mi priobćite gdje bi se sljedeće ruske knjige mogle dobiti, koje zabadava tražim kroz naše knjižare i knjigoprodavaoce, a to jesu:

Popov. Obzor hronografov ruskih.⁴

Pavinskij. Polabskie slavjane.⁵

Pogodin. Drevnjaja ruskaja istorija do mongolskoga iga.⁶

Klassen. Novije materijali dlja drevnjejšej istorii Slavjan.⁷

Golubinski. Istorija pravoslavnyh crkvei.⁸

Od arkeološkičkeskoga društva u Moskvi neimam također od davna već nikakova izvjestija, premda sam član istoga. Uopće bi vriedno bilo da ruske knjige pisane u slavjanskom duhu i o Slavjanih u obće, dolaze u više ekzemplarah ovamo ili da se pošiljaju na prodaj kojoj godj od naših knjigarnah, jer oni egzemplari što se pošiljaju Akademiji, ostaju samo za članove, pak ih ni višekrat ovi dobiti ne mogu.

Neznam imate li vi u Moskvi moj Codex diplomaticus Regni Croatiae tom II⁹ i moje slavenske pjesme hist. [oričke],¹⁰ ako ih neimate poslat ću vam ih.

Tim vas ljubezno pozdravljaćući, kao i sve koji radite oko zanemarena i od tudinstva toli mržena Slavjanstva, sa željom da do skora nastane nova bolja era. U to ime pomoz^u Bog.

U Zagrebu 31 I 877

Vaš iskreni štovatelj
Ivan Kukuljević
veliki župan

5. I. Kukuljević N. A. Popovu

Velecienjeni gospodine!

Milo mi bijaše, što sam na moja dvoj^a pisma, odpremljena na g. Aksakova¹ primio odgovor od Vas, ako i malo kasnije. Od primljene svote razdielio sam do sad 1400 for. i to ponajviše putem javne uprave, to jest, kroz zemaljsku vladu, kroz General komandu za Krajinu i kroz podžupanije, i to zato, jer su se do sada kroz

⁴ N. A. Popov, Obzor hronografov ruskoj redakcii, I—II, Moskva 1866—69. (Usp. ocjenu F. Račkoga u Radu JAZU 13, 1869, 213—230.)

⁵ A. Pavinskij, Polabskie slavjane, St. Peterburg 1871.

⁶ M. P. Pogodin, Drevnjaja ruskaja istorija do mongoljskoga iga, I—III, Moskva 1871—72.

⁷ E. Klassen, Novye materialy dlja drevnjejšej istorii slavjan voobšče i slavjano-russov do rjurikovskoga vremeni [...], Moskva 1854.

⁸ E. E. Golubinskij, Kratkij očerk istorii pravoslavnyh cerkvej bolgarskoj, serbskoj i rumynskoj, Moskva 1871.

⁹ I. Kukuljević, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae II. Od godine 1102—1200. Zagreb 1875.

¹⁰ I. Kukuljević, Slavjanke, Zagreb 1848.

¹ Ivan Sergeevič Aksakov (1823—86), jedan od najistaknutijih predstavnika kasnijeg slavjanofilstva. Od 1851—85. uređivao više časopisa i novina toga smjera. Sudjelovao u osnivanju Slavenskog komiteta u Moskvi, a bio mu je i jedan od rukovodilaca. God. 1876. dao poticaj za slanje dobrovoljaca u Srbiju. Zbog kritike carske diplomacije prognan je 1878. iz Moskve.

privatne ljude zgađale mnoge zloporabe. Osim novacah, pribavljeno je za siromake bjegunce i platna i gunjacah, što najbolje potrebuju, a uz to, izdano je ponješto i na podporu učećih se ovdje Bugarah i bugarkinjah, lišenih od stradajućih kod kuće roditeljah svakoga sredstva i na podporu školah, zavedenih pod nadzorom ponajviše pravoslavnih svećenikah, za sirote bosanske, koja je ostala ili sasvim bez roditeljah ili roditeljah veoma siromašnih. Takove djetce imade u pakračkoj županiji:

gradiškom okružju	— 1031
u Karlovcu i pravoslavnoj školi	13
u križkoj podžupaniji	40
u požeškoj podžupaniji	50
u Belovaru, Zagrebu i Varaždinu	30

Ukupno djetce za školu 1164

Za vojničku bivšu krajinu neimam još službenih izviestjah, te ću tekar onda moći raspolagati za svu djetcu, jer mi ovdje mislimo, da je onaj kapital najvriedniji, koji se stavi u odgojivanje sasvim zanemarene djetce, naše žalibože poludivje raje bosanske, za koju se pogledom na duševni razvitak do sada uprav nitko brinuo nije.

Netreba mi kazati, da ću o svemu u svoje vrieme točan izkaz i račun vama podneti.

Što me pitate za Gutešu,² on je bio prije član odbora za podupiranje bjegunacah, ali su ga svi sučlanovi i drugovi ostavili, te on radi sada na svoju ruku. Od javnih organah neima nikakove podpore. Ja sam mu dao za krajiške bjegunce iz Bosne 500 for; on kako ih je razdielio neznam.

Željene knjige naumio sam bio poslati vam putem ovdašnje knjigarne Albrehta i Fiedlera, kroz Fossa u Lipsiji (Leipzig; I. O.) ali sam čuo da bi trebalo najmanje jedan do dva mjeseca dok bi vi knjige primili; s toga ću vam ih poslati poštom ako će i štogod više stojati.

Primite izraz moga najiskrenijega počitanja i pozdravite srdačno g. Aksakova i ostale naše Slavenoljubce te im kažite, neka nevjeruju ni malo vjestima koje rasprostiraju neki Journali o *Hrvatima*, jer ovdje je skroz i skroz duh slavenski, — a što je pisano u ime tobožnje mladeži i to nije nego od nekoličine fanatičnih ignorantah, podmićenih od magjarskih i nama neprijateljskih tuđinacah.

U Zagrebu 8/3 877

Zdravstvujte

I. Kukuljević

² Ilija Guteša (1825—94), trgovac, 1875. potpredsjednik odbora za pomoć bosanskim ustanicima u Zagrebu i 1877. član privremene ustaničke vlade. (Usp. Enc. Jug. 3, 1958, 643/4.)

6. E. Kvaternik I. I. Sreznjevskom

Petrograd¹ 4/5 858

Visokoblagodni i Veleučeni gospodine!

Dobročinitelju moj preblagi!

Dobrotom g. Lamanskoga² postigao sam naznačenje imena i stana g. Direktora N. Novoseljskog,³ što ovdje priložiti čest imadem.

Sudim da bi bilo suvišno gospodstvu Vašem moj kritični stališ, u kojem se nalazim, ovdje opetovati, koji i onako Veleuč. G. Vašem najbolje je poznat tako: da ako ikada obistiniše se poslovice »*Bis dat, qui cito dat*«⁴ to glede osobe moje ova se i posvetiše.

Nikada jošte Slavjan ikoji toliko bjede propatio nije, da spasi pred svjetom značaj slavjanski, što propatih ja nevoljnik, tomu je Bog svjedok i ljudi koji znadu što putih u Austrii radi Slavjanstva. Za izbeći da mi se *Captatio benevolentis*⁵ nebi mogla predbaciti, šutim u ovi par, nu ako ikojom nesrećom nepostignem u Rusii ono, radi česa na to rekuć iz Austrije prognan budem, tada ću priobćiti nekojim licam obširno što je kadar patiti čovjek za spasiti značaj slavjanski pred tuđinstvom, premda u džepu imadiaše gotovu — nu u *tuđinca* — prekrasnu budućnost.

Veleučeni gospodine! Ja sam se ovo nekoliko mjesecah mog bavljenja ovdje u Petrogradu vjerodostojno osvjedočiti mogao, da veliko mnjenje, koje slavjanski svijet o Vami imade, istom mjerom Vam i Velika Vaša domovina punim pravom priznaje; neprimite to za laskanje, nego izraz iskrena i čestita priznanja istine; ovim dakle uplivom Vašim kojeg uživate, molim i zaklinjem Vas da gledate učiniti da postanem i ja sinom Velike ove domovine; ono malo što ću ja i žena moja u trošak njezin učiniti, budite uvjereni da ću znati stôstruko uzvratiti, jest li mi se samo prilika i dovjerenje podalo bude, a Vi ćete se uvjeriti veleč. gdne. da niste nedostojnoga preporučivali.

Ja od svoje strane radim i nastojim svimi silami da postignem cilj moj u slavjanstvu; groza me hvata kada pomislim da bi mogao u taboru protiv Slavjanstva vojevati; nu duša moja i Vi gospodo nekvoja, koji nastojanja moja znadete da tome uzbegnem, biti ćete valjda jednom pred slavjanstvom svjedok da me bjeda fizička, te glad i nevolja u tabor neslavjanah protérala. Osušeno moje tjelo kroz nevolje mog bavljenja u Petrogradu utješit će dušu moju; — glede socialnosti, i Vi ste gospodine suprug i otac, te budete znali prosuditi najbolje što će reći bjeda *oddruženja od svojih* u sličnih okolnostih ko što su moje, koje ubijaju srdce moje!

Izvinite moju prostodušnost, sila bo Boga nemoli!

Sav se Vam preporučujuć u zaštitu imenujem se sa dubokim poštanjem

oddan do smrti

Adv[okat] Eug. Jos. Kvaternik

¹ Kako se vidi po crtežu Hradčana na listovnom papiru, Kvaternik je ovaj papir donio iz Praga pa je zbog toga, pišući u Petrogradu, precrtao otštampano ime Praga u zaglavlju.

² Vladimir Ivanovič Lamanskij (1833—1914), slavist i historičar, profesor na petrogradskom sveučilištu. God. 1862—64. putovao po južnoslavenskim zemljama.

³ Nikolaj Aleksandrovič Novoseljskij, finacijski magnat koji je pomagao Kvaternika.

⁴ »Dvostruko daje tko brzo daje.«

⁵ Težnja za naklonošću.

Da je moguće Preuzv. g. Ljevšinu⁶ jednu Vašu rieč o meni razabrati, nedvojim da nebi uspieh bio ovienčan uspjemom. On je kod kuće svaki popodne u 6 satih.
K.

7. E. Kvaternik I. I. Sreznjevskom¹

Veleučeni gospodine!

Uzimljem si dakle slobodu *sâm o sebi* nešto prosboriti, premda to polag poznatog »medice, cura te ipsum«² veoma je neugodno, nu glede mene sada nužno, toga radi usuđujem se sliedeća navesti, glede prošlosti moje, obstojateljstva daljnjeg blagostivog upotriebljenja radi:

1. Rođen g. 1825. u Zagrebu, u Hrvatskoj, imade mi 33 god.; od ljeta 1850. oženjen, no bez dietce, hristjanin zapadnog izpovjedanja.

2. Gymnasialne nauke u Zagrebu i Rijeci izučiv, slušao sam 2 godišnji mudroljubja tečaj na kr. Akademii Znanostih u Zagrebu god. 1840—2., gdje također razne mudroljubne predmete javno branih (Defendit).

3. Po *želji roditeljah* za sveštenički stališ odlučiv se, slušao sam bogoslovne znanosti s prva na biskupskome učilištu senjskom, a odtud — izkazanih sposobnostih radi — budem od strani biskupije senjske poslan u glavno sjemenište kod Sveučilišta peštanskog. Osim inih predmetah jezik hebrejski i aramejski do analiziranja, a arabskog perva načala prisvojio si jesam.

4. Uvidivši što za sveštenika volje neimadem, ostavim taj stališ; te se na istom sveučilištu peštanskom posvetim posvema znanostima pravoslovnim, slušav iste uz pohvalne svjedočbe; uz to

5. Znanost višjeg odhranjenja (Pedagogia sublimior) izučivši budem otmjenom diplomom te struke providen.

6. Lišen sredstv za nastavljenje konačno juridičkog tečaja na Sveučilištu peštanskom — od roditeljah bo, radi ostavljenog svešten. stališa razljutjenih, pomoći nikake nebiaše — prinužden biah nastupiti zvanje odhranitelja u visokih kućah po Magyarskoj i poznije u Horvatskoj; posjedovana svjedočanstva jasno dokazuju da sam sretno na trudnoj ovoj stazi djelovao; te istom prigodom razna izkustva učiniti prigodu imao.

7. G. 1847. vrativ se u domovinu, nađem partaje bjesneće među sobom, povučem se natrag, k prvomu i najučenijemu hrvatskomu publicisti Mirku Andriji Vinokoviću u Zagorje, kao odhranitelj i Notar njegov, (biaše bo on tad sequestri curator svih imanjah grofovah Keglević³ po Hrvatskoj i Slavoniji) čim bi privative ispite iz posljednjeg tečaja juridičk[og] položio bio, te tako potom

⁶ Aleksej Iraklijevič Levšin (1799—1879), jedan od osnivača Ruskoga geografskog društva.

¹ I. I. Sreznjevski je iznad teksta ovog pisma zapisao svojom rukom: »Šiškinu, Ar. № 14.« — Kvaternik je pismu priložio dvije svoje vizitke (»Eugen Kvaternik advokat«). Na jednoj je pribilježio: »Département rue de Galérie № 15 dans la cour — au 2-me étage. № 17«, a na drugoj: »Petrograd. Visokoblakorodnom i Veleučenom gdinu Izmailu Ivan. Sreznjevskom, G. Profesoru na Sveučilištu Petrogradskom, članu više odličnih i otmjenih društava (p. n.) u *hitnji* u *svom* stanu.«

² »Liječniče, izliječi sama sebe!«

³ Posjedujući od kraja XV st. Bužin u Zagrebačkoj županiji, Keglevići nose pridjevak Bužinski. Grofovsku čast dobili su 1687.

8. Kao »Excelso Tabulae Banal[is] Regnorum Dalm. Croat. i Slav.« zapriseženi Bilježnik (Notar) zvanje ovo po propisu 2 godine obnašao. — Istodobno

9. Posjedujući već diplomu višjeg odhraniteljstva, i imajući prilična u tom obziru iskustva, za obezbjediti budućnost, podvergoh se propisanimi za učiteljstvo (Preparandia) strogim izpitima, te budem uslied toga diplomom učitelja višjih 4 element. classah sa *otličjem* po Hrvat. i Slav. providen. Uz to, posebno, istom

10. diplomom: Tehnologom commercialnim budem priznan.

11. Nadodje burna godina 1848. u kojoj začimlje javno moje političko djelovanje i agitacia. Od strani grada Varaždina s deputaciom hrvatskom u Beč sa zahtievima naroda hrvatskoga pošavši, vrativ se natrag na poziv Bana u društvu 22 mladih ljudi uputim se u donju Hrvatsku u županije požežku i vjerovitičku; gdje narod na oružje digosmo, istom ga obučavajuć, te protiv magjarsk[og] elementa, po emisarima razprostranjenog među pukom, suprot radeći. Uspjeh teškog tog poduzetja bio jest: uzdignutje u samoj žup[aniji] požežkoj do 6000 dobrovoljne mobilne garde narodnje, koja kod osvojenja Osjeka ne malo sudjelovalaše.

12. Izpunivši trudnu ovu zadaću, vratim se u Zagreb, te budem namješten kod *samostalne* tadašnje narodne naše vlade »Banskog Vieća«⁴ gdje u struci concipiste i Registratora do razpuštenja po njemač[koj] vladi Ban. Vieća veoma *pohvalno* djelovah.

13. Za vrieme činovništva mog kod Vis[okog] ban[skog] Vieća podvergao sam se propisanoj ustavnoj strogoj odvietničkoj cenzuri, te budem diplomiranim po Hrv. Dalm. i Slav. kao i Ugarskoj odvietnikom proglašen.

14. Nehoteći primiti daljnju njemačko-političku službu, za prirediti se svestrano k službi i djelovanju odvietničkom, te znanje i iskuzstvo umnožiti, primio sam ponudenu mi g. 1850 finacialnu službu sa znamenitom u našem kraju za ono doba i moju mladost platjom od 900 f. sr.; posjedovana svedočanstva dokazuju više nego uspješno djelovanje i na tom donle nepoznatom polju.

15. Stupiv g. 1851. u Rujnu na izključivo polje odvietničkog djelovanja — kao jedinog *slobodnog stališa* u sadanjoj Austriji do g. 1855. bivšeg — do 1853. kao ugarsko-hrvatski odvietnik djelovah; od g. 1853. pako, poslje kak njemačka bečka vlada protiv Boga i zakona uništiše posljednji trag constitucije i prava naših, te njemački zakoni i prava uvedena budu, djelovah kao Decretirani austrijsko-njemački odvietnik, uz podpuno priznanje sudovah i zadovoljstvo publike do vrijeмена mog izseljenja iz Austrije.

16. Dočim ću si savršeno prisvojiti liepi ruski jezik, to osim ovog govorim i pišem hrvatski, latinski, francuski, italjanski, magjarski, slovački, njemački (nariečje srbsko pismenima samo različno, posvema poznajem, te govorim i podnariečje hrvatsko, slovensko) osim toga kako pod 3 napomenuh do analiziranja poznao bi orientalne jezike.

17. Čim bi se u duši svojoj na izseljenje odlučio, tečajem dvih godinah svimi silami nastojao sam prisvojiti si znanosti consularne theorie, te mogu smjelo tvrditi da sam si ju i savršeno prisvojio, proučivši prve theoretike Consularne kao Cussy-a, Neumana,⁵ Borala itd.

18. Živući dugo vrijeme na po svih uglih i krajevih Ugarske i Hrvatske također i među *prostim* pukom, laskam si poznati prilično običaje, narječja, želje, težnje

⁴ BANSKO VIJEĆE, vlada Hrvatske od 1848. do 1850, neovisna o ugarskoj vladi.

⁵ L. Neumann izdao je 1854. u Beču znameniti »Handbuch des Consulat wensens...«.

i ina obstojateljstva naroda mađarskoga i hrvatskoga; isto tako imadem srieću *poblizje* upoznan biti sa visokimi i upliv u narod imajućimi muževi magjarsk. naroda, a ljude upliv u narod hrvatski imajuće — obojeg izpovjedanja — bi reć u srdce poznajem. Imadem također poznanstvo *poblizje* sa Hrvatima nekajim muhamet. vjere, koji začese bistrije gledati nego ostala žalibog! preglupa bratja, imenito hrvatska plemića dva Spišića, Cerića agu, Badanjkić agu⁶ i ine njekoje! — Da ove okolnosti mogle bi biti od velike važnosti, netreba mi toli izkusnome mužu mnogo dokazivati. Napokon — u tajnosti priobćujem —

19. Imadem i znamem ključ, kojim u rok *samo 14 danah* — moglo bi se dignuti do 30.000 oružanih dobro graničarskih Hrvatah, uz podporu hrane i malo novca; da se uz ovu massu sav razjareni hrvatski narod u Austriji i Turskoj u 1—2 mjeseca digao bi, više je nego sigurno. O tom htiah govoriti s generalom Kovalevskim,⁷ nu ljudi sve govore, samo ono ne što bi morali.

Ovo su, Veleučeni gdne! po mogućnosti obstojateljstveno, no i kratko pak, izražena svojstva moje osobnosti; verh točkah prenavedenih imadem izvorna svjedočanstva koja poprieko pohvalno sva navedena potvrđuju.

Izvolite milostivo po Vašem mnienju upotriebiti što mislite da je bolje, jer htiedoh tom prigodom da se Vi veleučeni gospodine upoznadete s mojom osobnostju *poblizje*, toga radi: buduć se za mene toli gorljivo zauzimljete, da ćete iz ovog Synopsa uviditi da milost Vaša nije nedostojnome poděljivana.

U hitnji uzimljem si čest imenovat se s strahopočitanjem

Veleučenog gospodstva Vašeg!

u Petrovomgradu 7/6 858

viečno zahvalni adv[okat] Eug. Kvatèrnik

P. S. Izvinite neuljudnost post scriptuma! Jučer htiah Vas upitati: kako Vam se dopada *protestacia* poslana iz cancellarie *patriaršie Karlovačke srbske* u »Allgemeine Zeitung« proti ruskoj orthodox. crkvi, r(e)sp(ec)tive vladi, koja namjerava uvesti u Rusii *Calendar sunčani*? Što vam se vidi ob tom? Evo kuda prokleta švabska politika kratkovide srbske orthodoxe kadra zavesti! Znaki vrijeme!

K.

8. M. Mrazović i I. Perkovac N. A. Popovu¹

Milostivi gosudar!

Vam je bez sumnje dovoljno poznata politika njemačko-magjarska u Austriji, kojom se kani utrnuti luć narodnoga života slavenskih plemenah, što da za rukom podje, nebi mило ni korisno bilo ni samoj Rusiji. — Svimi silami, što ih smoći mo-

⁶ Muslimanski plemići u Bosanskoj Krajini.

⁷ Jegor Petrović Kovalevskij (1811—68), putopisac i diplomat, od 1856. upravnik Azijskog depart. u ruskom Ministarstvu vanjskih poslova.

¹ Pismo nije datirano, ali se iz sadržaja vidi da je napisano u vremenu između sklapanja austro-ugarske nagodbe 1867. i Perkovčeve smrti (16. IV 1871). Prema potpisima Mrazovića i Perkovca vidi se da je napisano trećom rukom.

že hrvatski narod, bori se on proti njoj i proti svoj državnoj snagi Austrije, koja, ako i jest glede vanjskoga svijeta oslabila poslje težkih porazah, prejaka je još uvijek u borbi s narodom hrvatskim.

Držeći u ruci državnu vlast, upotrebljuje bečko-peštanska vlada sva i najgora sredstva, da osuši vrelo naše opozicije. Među njezina sredstva ide poglavito skidanje činovnikah, ljubećih sreću i ideju svoga naroda. Tim je već dosada preko trideset obiteljih na prosjački štap odsuđeno, a bojimo se u buduće i više. Toli nemilosrdna bezobzirnost na pravdu i pravicu mora u strah natjerati narodne prijatelje, kojih obitelj živi od njihove službe, i kojih služba najbolje podupire našu opozicionalnu snagu.

Da onim, koje je nesreća već postigla, gubitak naknadimo, i one, koji se od nesreće boje, na ustrajnost i stalnost ohrabrimo, naumili smo raspisati po zemlji dobrovoljne prineske. Od ovoga koraka nadamo se dobrom plodu; jer će narod, kolikogod bude mogao doprinieti žrtve za spasenje svojih prijateljah, kako je i dosada dopriniosio za sve svoje potrebe.

No te su potrebe odviše goleme, a nas je premalo, a bogatstva nikakva neimamo. Moguće je lako, da nam i u sabiranju prinesakah oblast smetala bude. Stoga se obraćamo s bratinskom molbom na vas, našu braću rusku, da nam u nevolji ma s najmanjom pomoći priskočite. Vašemu uviđanju ostavljamo, da li ćete u svojih novinah oglasiti poziv na pripomoć ili predpostaviti privatnim putem nastojati oko prijateljah Slavenstva, da nas podupru. Ali se pomoći svakako nadamo. Radi se tu o najbitnijem interesu Slavenstva, da Hrvatska u svojem nastojanju nepodlegne; radi se o dokazu, da uzajemnost slavenska nije prazan zvuk. Dok Italija nije bila jedna, svi su Talijani makar u kojoj državi živući, podupirali stradalce i mučelnike taljanske ideje. Njemci su to isto radili glede hessenskih liberalacah, koje je natražnjačka vlada u propast rinula. Mi mislimo, ako tako budu radili Slaveni, da će se idea slavenska jačati i širiti. Bit ćete jamačno i Vi te misli i prama njoj raditi.

Bude li naša molba uslišana, to izvolite odgovor odpraviti na g. Rajevskoga, kod ruskoga poslanstva u Beču, s kojim ćemo se dogovoriti o dalnjem obćenju u ovom poslu.

Prepis ovoga lista poslali smo na profesora Lamanskoga u Petrogradu i g. Aksakova u Moskvi.

S odličnim štovanjem
M. Mrazović i Ivan Perkovac

9. F. Rački I. I. Sreznjevskom

Štovani gospodine!

K Vami nepoznatu lično, ali poznatu po umnih proizvodih i po peru obratjam se sin široke Jugoslavjenije, sada živući na obali žutopjenoga Tibera, da potražim u tom središtu staroga i novoga svijeta blago za nas zakopano u ovdješnjih bogatih knjižnjicah i arkivih. Dok sam bio u Hrvatskoj čitah toli Vaše, koli znatnije umne plodove novije ruske književnosti u obće putem zagrebačkoga historičnoga društva, i mojeh pražkih prijateljev — i sada prem za njeko vrijeme odaljenu ostahu bratja dopisivajućom bratjom; nū težko mi je doći do nekijh ruskih knjig i časopisov, bez kojih težko mi je biti. Imenito želio bi imati u Petrogradu izhada-

juće časopise: »Известия« i »Чтения. Записки II отделения академии наук«, koji donošaju izvrstno gradivo za slovjensku, a navlastito crkveno-slovjensku književnost. Ovu svoju želju odkrih takođe mladomu ruskomu piscu g. Pipinu¹ bivšemu u Listopadu ovdje, koji me na Vas uputi. Veleučeni gospodine! ja se tiem bez svakoga okolišanja na Vas obratjam moleći Vas da bi svojiem uplivom kod c[ienjene] Akademije i za mene jedan odtisak izposlovali, i radi veće stavnosti pošiljali putem c[ienjenog] ruskoga popečiteljstva izvanjskiah diel na g. arhimandritu Sofronija, sveštenika kod c[ienjenog] ruskoga poslaničtva pri rimskom dvoru. Nas dvojica dogovorismo se të će mi drage volje predavati sve što na me dođe. Mi Hrvati u obće težko čutimo, što nam je na toliko otežčano književno obćenje s ruskimi književnici; ali nadamo se boljemu.

Da bi bio tako sretan, te da me izviestite kojim putem *ja bih Vam rado poslao prvu knjigu* u Zagrebu dotiskanu moga djela: »*Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda slov[jenskih] Apoštolor*«. *Druga knjiga u kojoj bit će njihovo djelovanje književno i liturgično, brzo će se tiskati u Zagrebu.* U njoj bit će govor o pismu Cyrillom obretenu; të ću se često obazriet na vaša učena iztraživanja. Drago bi mi bilo doznati: je da li se u naj novije doba što o tom u Rusiji pisalo? imenito rado bi čitati kakovo učeno, obširnije opisivanje slovj. spomenikov Sevastijanovom našastih na mačedonskoj sv. gori; i je da li on dadè kakovo točnije izviestje o glagoljskom podpisu popa Grigorija u iverskom monastiru? Njeke kratke viesti primih iz Praga.

Možebit dočuste putem g. Hanke,² da ja prepisah za tisak glag.[oljski] Assemanov Evangelistar;³ nadam se, da će se na skoro početi tiskati u zlatnom Pragu.

U Zagrebu počet ćemo na skoro tiskati »Monumenta« i »scriptores historiae Slavorum meridionalium«. ⁴ Za nje se više gradiva nagomilalo, nego bi se tko nadao, koj po sadanjem našem stanju našu prošlost sudi.

Dočim Vas molim, da izpričate moju smielost preporučajuć se u Vašu blagonaklonost ostajem

Vaš štovatelj i sluga
Dr Franjo Rački
Kanonik kod narodnoga kaptola
sv. Jerolima u Rimu, član više
učenih družtv.

U Rimu 13. Prosinca 1859

10. F. Rački N. A. Popovu

Blagorodni gospodine!

S vašim cienjenim pismom od 23 siečnja o. g. išao sam odmah u Galčevu knjižaru radi »Književnika«¹ prošle godine. Galac mi reče, da je on pridržao neposlate svezke izčekajuć njeke ine knjige, koje ima poslati u Petrograd i Moskvu, da ujedno sve pošalje. On obeća odmah poslati zaostale svezke.

Buduć ja putovah do dva mjeseca po Italiji, odkuda vratih se u Prosinu pr. g. I svezak »Književnika« za god. 1865 izišao je tekar ovieh dana. On je veoma

¹ Aleksander Nikolajevič Pypin (1833—1904), historičar ruske književnosti, zapadnjik. God. 1858. putovao po slavenskim zemljama.

² Václav Hanka (1791—1861), češki slavist i pjesnik, autor »Královédvorskog rukopisa«.

³ F. Rački, Assemanov ili Vatikanski evangjelistar, Prag 1865.

⁴ Ovdje spomenuta izdanja izvorne građe nisu tada pokrenuta.

¹ Rački je 1864—66. bio glavni urednik »Književnika, časopisa za jezik i poviest hrvatsku i srbsku, i prirodne znanosti«, koji je, uz pomoć Matice Ilirske, izdavao zajedno s V. Jagićem i J. Torbarom.

raznolik, i mislim, zanimiv. U njem naći ćete također hrvatsko-srbski knjigopis god. 1864, iz koga razabrat ćete sve knjige hrvatske i srbske izišle prošle godine kod nas. U II svezku nastavit ćemo novine i časopise, kojim se ove godine pridružiti »Bosiljak« za mladež uređivan učiteljem Ivanom Filipovićem.

Nebi li vi blagorodni gospodine! htjeli posredovati kod uredništvah *literarnih* ruskih časopisah u Moskvi, da si časopise šaljemo na izmjenu. Tim putem došli bi mi do boljega poznavanja ruske književnosti, a ruski listovi do poznavanja hrvatske i srbske. Mislim, da bi to veoma koristilo slovjenskoj uzajemnosti u literaturi.

Isto tako bi nam veoma milo bilo, kada biste htjeli nam u dopisih nacrtati *noviji pokret* u literaturi ruskoj što mi bivši u Zagrebu obećaste. Trebalo bi osobiti obzir uzeti na jezikoslovje, poviest i pravo. Nebiste li našli koga od Moskovskih ili Petrogradskih učenjaka i književnika, koj bi tudjer Vam pripomogô? Mi ovdje imamo od ruskih časopisa samo »*Otečestvenija zapisky*«.²

U nas se po malo, ali ipak napreduje. Sada imamo najviše posla sa školskim knjigama. Za ruske također filologe bit će znamenita Slovnica i krestomatija starohrvatskoga jezika od prof. Jagića.³

Vrbančićeva⁴ brošura, o kojoj biste rado štogod znati, nije izišla na svjetlo; jer se je pisac sa vel. županom Vukotinovićem spravao.

Ovieh dana izići će moj glagolski evangelistar Assemanov. Ima 13½ araka texta i 5 araka predgovora. Molim Vas, nebiste li htjeli obznaniti ovo za filologa veoma znamenito djelo u kojem Moskovskom časopisu? Ako bi koj knjigar nekoliko iztisaka hteo imati neka se obrati ili na mene ili na knjižaru Galčevu. Stoji 4 for. a[ustrijske] va[lute].

Ja sada priređujem I knjigu hrvatske poviesti, koja bi mogla izići za godinu dana. S toga neimam vremena za II izdavanje djela: Viek i djelovanje sv. Cirila i Metoda. Osim toga imam posla s »Književnikom«.

Od tri godine nedobivaju naša društva nikakovih ruskih knjiga iz Moskve i od tamošnjih društva. Kakav je tomu uzrok? Molim Vas, gledajte, da ta društva, kano ono za historiju rusku itd., šalju nam svoja djela.

Moj iskreni pozdrav slavnomu Bodjanskomu, komu ću pisati, kada iziđe »Assemanov evangelistar«. Pozdravite, prem osobno nepoznate, ali duševno dobro poznate cijenjake učenjake Pogodina,⁵ Buslajeva,⁶ Aksakova i Nevostrujeva,⁷ a Vas izčekujuć drugo pismo ostajem grleći

Vaš štovatelj
Franjo Rački

U Zagrebu 4 Ožujka 1865

² »Otečestvennye zapiski«, književno-politički mjesečnik koji je od 1840—60. bio organ revolucionarnih demokrata.

³ V. Jagić, Gramatika jezika hrvatskoga osnovana na starobugarskoj slovenštini I (Glasovi), Zagreb 1864, i Primjeri starohrvatskoga jezika iz glagolskih i ćirilskih starina, I—II, Zagreb 1864 i 1866.

⁴ Eduard Vrbančić, Obrana od napadaja gosp. Ljudevita Farkaša Vukotinovića, Zagreb 1864.

⁵ Mihail Petrovič Pogodin (1800—75), historičar-slavist, profesor na moskovskom sveučilištu, istaknuti slavjanofil. Osim njegovih historijskih djela vrlo su značajna njegova pisma (Politische Briefe aus Russland, Leipzig 1860, prijevod iz rukopisa), iz razdoblja 1838—53, koja sadržavaju program ruskog panslavizma. Usp. o njemu nekrolog F. Račkoga u Radu JAZU 38, 1877, 200—227.

⁶ Fjodor Ivanovič Buslaev (1817—97), filolog, osnivač ruske historije umjetnosti i folklorist, profesor na moskovskom sveučilištu. Posebno značenje imaju njegovi prinosi razvoju ornamentalna u slavenskim ćirilskim rukopisima.

⁷ Kapiton Ivanovič Nevostruev (1815—73), arheolog i slavist.

Visoko učeni gospodine!

Primio sam vašim cienjenim pismom od 29 siječnja ili 10 veljače o. g. razpravicu našega dopisujućega člana g. Nevostrujeva. Rukopis je predan Akademiji, te je zaključeno da se štampa u »Starinah«¹ kada na nj red dođe. Molim vas, da se liepo zahvalite u moje ime g. Nevostrujevu, komu preporučam i za dalje naš zavod. On poznaje veoma dobro tamošnje knjižnice, osobito sinodalsku, te bi nam veoma ugodio, ako nam priobći odlomke za poviest južnih Slovjena, tako državnu i crkvenu kako i književnu.

Svezke moskov[skog] universit[etskog] izviestja, o kojih ste mi pisali, došle su međutim ovamo. Dobro bi bilo, kada bi se znamenitija ruska djela ovamo umah poslala čim izađu; jer dolazeći kasno izgube svoju zanimivost.

Mi smo Vam veoma zahvalni, što se toliko brinete za akademiju šaljuć joj tolike knjige. Ako smijem upotrebljati vašu dobrotu, to bih vas molio, da nam kojom zgodom pošaljete djela, koja se u Moskvi mogu dobiti, o starinah nađenih u Rusiji tečajem posljednjih godina. Molim vas također za nastavak knjige: »Starina ruskoj zemli,² od koje imam samo jedan t. j. prvi svezak (Moskva 1867).

Vaše djelo o Srbiji³ pročitah sa zadovoljstvom. Mislio sam o njemu u »Radu« progovoriti; ali do sada nisam dospio. U ostalom »quod difertur non aufertur«.

Nebi li Slav[janski] blagotvoriteljni odbor⁴ primio kojega mladoga Hrvata u Sveučilište ili Konservatorij (kakav je taj zavod?) ili akademiju umjetnosti (je li dobra?). Imajte dobrotu o tom obavijestiti me, kako i ob uvjetih, pod kojima se prima.

Prosim vas, da bi priloženo pismo poslali tajniku »Obščestva ljubiteljev rosijskoj Slovesnosti«.⁵

Izručujući se u vaše prijateljstvo ostajem

Vaš štovalac
Fr. Rački

U Zagrebu 2 ožujka 1871

P. S. Preporučam vam molbu dra Makanca urednika hrvatskoga »Novoga Pravnika«.

¹ K. I. Nevostruev, Poslanica svijeh manastira patrijarhu ruskomu Joasafu II [...], Starine JAZU 4, 1872, 19—23.

² Od ovog djela, kojem je autor A. A. Gatkuk, izašao je samo 1. svezak.

³ N. A. Popov, Rossija i Srbija. Istoričeskij očerk ruskoga pokroviteljstva Srbiji s 1806 po 1856 g., I—II, Moskva 1869.

⁴ »Moskovskij blagotvoriteljnij komitet« osnovan je 1858. na poticaj bugarskih emigranata u Odesi i ruskih slavjanofila (M. P. Pogodina, M. N. Katkova i dr.). Sekretar mu je postao N. A. Popov. Zadaća je komiteta bila da u slavenskim zemljama na Balkanu pomaže škole, knjižnice i crkve a u Rusiji omladinu koja je odanle dolazila na studije. Komitet je, dakako, slijedio pri tom i politički cilj — jačanje ruskog utjecaja na Balkanskom poluotoku, zbog čega je neko vrijeme uživao i potporu carske vlade. Usp. o njemu S. A. Nikitin, Voznikovenie-moskovskogo blagotvoriteljnogo komiteta, Voprosy istorii 1947, br. 8.

⁵ Tajnik ovog društva, koje je od 1858. izdavalo svoje »Trudy«, bio je tada A. S. Homjakov.

12. F. Rački N. A. Popovu

Poštovani gospodine!

Ne zamjerite mi, što vam jedva sada odgovaram na vaše pismo od 2/14 ožujka o. g.

Što mi priobćujete o pripravnosti »Slav[janskoga] blagotv[oritelnog] komiteta« podupirati i mlade Hrvate, uzimam na radostno znanje, te nastojat ćemo, da se tim koristimo.

I ja uviđam od davna, kako bi korisno bilo, da naši mlađi književnici probave neko vrieme u Rusiji i upoznaju se s tamošnjima zavodi. Bit će i toga s vremenom, kada bude i u nas onoliko književnika, koliko jih u Čeha. Sada neimamo ni toliko sile, koliko jih kod kuće krvavo trebamo.

Ovdješnji učiteljski sbor za narodne učione ili se obratio na vas ili će se obratiti, da ga podupriete pedagoškim i školskim knjigami. Ja vam njegovu prošnju usrdno preporučam. Dobro bi bilo, da uzmognete poslati po jedan otisak učevnih knjiga, koje su kod vas propisane u pučkih i gradskih učilištih, da jih naši učitelji prouče.

Do skora primit ćete opet knjiga naše akademije.

Ja izdajem sada veoma znamenit sbornik svih isprava (acta) odnosećih se na urotu naših knezova Petra Zrinskoga i Fr. Frankopana god. 1671.¹

Izbori za naš sabor² izpali su veoma povoljno za narodnu stranku. Sada se nadamo boljemu.

Izvolite pozdraviti gg. Pogodina, Solovjeva,³ Bodjanskoga, Nevostrujeva i druge, koji se nas siećaju.

Nebismo li mogli dobiti »čtenija v mj.[esnom] obščestve istorii i drevnostej rosijskih pri moskov. universitete?«.

Pozdravljaju vas gg. Daničić i Jagić, a najpače

Vaš štovatelj
Fr. Rački

U Zagrebu 4 lipnja 1871

13. F. Rački I. I. Sreznjevskom

U Zagrebu 6 travnja 1878

Visoko štovani gospodine!

Budi vam i vašem poštovanomu gospodinu srdačna hvala za dva svjetlopisna snimka Kulinove listine,¹ od kojih jednu predah prof. Geitleru² a drugu akademij-

¹ Taj je zbornik, pod naslovom: »Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza F. Frankopana«, Rački izdao tek 1873.

² U izborima za Hrvatski sabor, koji su održani u proljeće 1871, poslije pada bana Levina Raucha, opoziciona Narodna stranka, koja je pobijala hrvatsko-ugarsku nagodbu od 1868. izvojevala je odlučnu pobjedu.

³ Sergej Mihajlovič Solovjev (1820—1879), historičar i profesor moskovskog sveučilišta. Glavno djelo mu je: »Istorija Rossii s drevnejših vremen«, I—XXIX, St. Peterburg 1851—79.

¹ Isprava kojom je bosanski ban Kulin 1189. dao Dubrovčanima slobodu trgovine sačuvana je u tri primjerka od kojih se originalom smatra onaj koji se i danas nalazi u Lenjingradu.

² Lavoslav Geitler (1847—85), slavist, profesor zagrebačkog sveučilišta.

skoj knjižnici. Geitler proučava sada pitanje o postanku glagolskoga pisma i obodnošaju njegovu naprama ćirilskomu, të u tu svrhu treba mu što više točnih snimaka jednoga i drugoga.

Ovom prilikom čast mi je upitati vas, kano priznanoga vještaka u čitanju i tumačenju starih slovinskih spomenika, jeste li zadovoljni s mojim čitanjem glagolskoga nadpisa na Baščanskoj ploči, koje je snimak pridodan VII knj. Starina?³ Od one dobe pošlo mi za rukom pročitati još i posljednji redak, koj počinjem ovako: (slijedi glagoljicom napisan tekst) tj. *МИКУЛА ВЪ ОТОЧЬЦИ ВЪ СВЕТЮЮ ЛЪЦЮ ВЪ ЕДИНО* Lat. Mikula in Otočac et in Sancta Lucia insimul. Sav. nadpis dobit ćete do skora u VII knj. naših »Monumenta«.

Imam vam se zahvaliti na vaših izvrstnih knjigah, koje ste mi poslali.

Ovom prilikom molim vas, ne bi li vašim *posredovanjem* [carska] ruska akademija našoj pošiljala sva svoja izdanja kano što to čini drugim akademijam?⁴ Mi smo ovdje siromašni, pa nam je teško kupovati ta djela. Sada dobivamo samo »Zapiske«. Jedno vrijeme dobivali smo i »Beiträge zur Kenntniss des russ. Reiches«⁵ ali kašnje su nam izostali.

Još bi vas za jednu obavijest umolio.

Naš Fr. Kuhač počeo je izdavati napjeve narodnih hrvatskih, srbskih, bugarskih i slovenskih pjesama. Što je Vuk bio za text to će Kuhač za narodnu glasbu biti. Dobro bi bilo, da se tim djelom upoznaju i vaši muzikalni krugovi. Na koga bi se on mogao obratiti u Petrogradu?

Primite pozdrav od sučlanova vaših, akademika naših, osobito od Daničića i Matkovića.

Ne bi li naše »Starine« htjeli nakititi opet kojim dragocienim prilogom svojim? kojim jugoslovenskim spomenikom?

Uz izraz najodličnijega štovanja ostajem

vaš sluga
Fr. Rački

14. F. Rački N. A. Popovu

Veleštovani gospodine!

Radujem se, što mi vaše pismo daje povoda nastaviti s vami dopisivanje, koje može meni korisno, a vam ne neugodno biti. Prije svega blagodarim vam na knjizi vašoj: »Magjarski istorik, Vladislav Salaj« i. t. d.¹

S ovimi mojimi odgovori na vaša pitanja nećete biti zadovoljni, jer nećete iz njih ništa više doznati nego vi sami znate i to za to, jer nije žalibože do sada učinjeno ništa, što bi u toj stvari važno bilo.

Kako iz predgovora k vašoj knjizi vidim, vam su poznata sva znamenitija djela o povjesti ugarskoj, pisana od Magjara, ili Njemaca, ali u magjarskom duhu.

³ Snimak je priložen raspravi F. Račkoga, Starohrvatski glagolski nadpis u crkvi sv. Lucije kod Baške na Krku, Starine VII, 1875.

⁴ U originalu potertano olovkom crvene boje.

⁵ Tačan naslov ovog izdanja u 39 svezaka (St. Peterburg 1839—96) glasi: »Beiträge zur Kenntniss des Russischen Reiches und der angrenzenden Länder Asiens«.

¹ N. A. Popov, Mađarskij istorik Vladislav Salaj i istorija Vengrii ot Arpada do Pragmatskoj sankcii, Moskva 1866. — Szalay Laszlo (1813—64), mađarski historičar i političar. Njegovo glavno djelo jest »Geschichte Ungarns«, I—III, Leipzig 1861—66.

Po mojem sudu ugarska historiografija nije poslje Fesslera² učinila velikoga napredka, ako se izuzme forma i mađarski kolorit, kojimi se Salaj i Horvat³ odlikuju.

Iz vašega predgovora nevidim, da li vam poznata bila rasprava Büdingera: Ein Buch ungarischer Geschichte. 1058—1100. Leipzig. 1866. Ova je rasprava kano poseban nastavak djela istoga pisca: Oesterreichische Geschichte bis zum Ausgange der XIII Jahrhunderts. Leipzig 1858. Ovo djelo, u kom se obširno raspravlja postanak ugarskoga kraljevstva, nije gotovo. Pisano je s njemačkog gledišta, inače s dubokim poznavanjem izvora.

Nadalje neznam, je da li vam poznato djelo J. i H. Jirečka: Entstehen christlicher Reiche im Gebiete des heutigen oester. Kaiserstaates v. 500—1000. Wien 1865. To je II knjiga povjesti: Oesterreichische Geschichte für das Volk. U ovom djelu obazrieli su se poznati češki pisci više na Slavske narode, nego li to obično biva kod njemačkih i mađarskih pisaca.

Od Jugoslavena nije u novije doba nitko napisao obširnije djelo o ugarskoj ili o hrvatskoj s ugarskom uzko skopčanoj historiji. Najobširnije je u tom smjeru djelce našega S. Ljubića: Pregled Hrvatske povjesti. Rieka 1864, str. 359. Pisac je počam od XIII v. upotriebio svoje ispise iz mletačkoga arkiva. — U nas se sada sakuplja građa za opširnu kritičku historiju, koja je većim dielom u rukopisih, pa dotle se nitko ne podufa izlaziti na svjetlo s potpunom historijom. Međutim se izdaju pojedine monografije. Moje su vam poznate. Isto tako će vam biti poznate one od g. Kukuljevića, osobito njegovo djelce: Mongoli i Tatari, tj. borba Hrvata s Mongoli i Tatari. U Zagrebu 1863; zatim u IX i X knjizi Arkiva: hrvatski pisci XVII stoljeća, gdje je mnogo umiešano iz političke povjesti hrvatske i ugarske. Jednako rasprave prof. Mesića: Hrvati na izmaku XV i početku XVI v. (u »Književniku« god. 1864), onda o banu Berislaviću (u Radu Jugoslav. akad.), o banu Nikoli Zrinjskom itd.

Kako odavle vidite, neima ugarske historije s gledišta slavenskoga. Prema tome mislim, da bi za ruski sviet valjalo sastaviti takovu historiju a to tako, kada bi se one monografije slavenskih pisaca o dotičnoj periodi uvažile. I u historiji češkoj od Palackoga imade do godine 1526 mnogo građe za ugarsku povjest.

Ja se od davna spremam na obširnu povjest hrvatskoga i srbskoga naroda. Može bit ću ove zime prirediti prvu knjigu za štampu.

U I knjizi spomenika, koje je ovih dana Jugosl. akademija na svjetlo izdala naći ćete mnogo građe za historiju našu i ugarsku.

Još je manje ili nikako izrađeno drugo pitanje, koje staviste: u kakovoj se mjeri sačuvalo slav[ensko] pravo u ugarskom »Corpus civilis« i tko je o tom pisao? Dokle nebudu objelodanjeni izvori južnoslavenskoga prava, dotle se nemože točno i o tom pisati. Ove izvore misli objelodaniti Jugosl[avenska] akademija. Sada izrađuje dr. Bogišić bibliografiju tih izvora, koji su ponajviše u rukopisih i onda će se početi izdavati »Corpus iuris Slavorum meriodionalium«.

Kako vidite, mi smo svagdjer u početku. Ali samo, kada se poče raditi; uspjeh će sam sljediti.

Veoma biste me obvezali, da mi čim prije pošaljete djelo »Pamjatniki otrečnoj ruskoj literatury«, Nikolajem Tihonravovym. U Moskvi 1863. Ali ne samo pamjat-

² I. A. Fessler (1756—1839), mađarski historičar njemačkog porijekla koji je 1809. preuzeo katedru orientalne filologije i filozofije na Duhovnoj akademiji u Petrogradu i već 1810. bio zbog ateizma prognan u Voljsk (Saratovska gubernija). Ondje je napisao u 10 svezaka »Geschichte Ungarns und seiner Landsassen« (1815—25).

³ Horváth Mihály (1809—78), mađarski historičar i političar. Od 1860—63. izdao u 6 svezaka cjelovit prikaz mađarske povjesti (Magyarország történelme; u skraćenom njemačkom prijevodu, I—II, 1863).

niki nego i raspravu »Otrečnyja knjigi drevnjej Rosiji«⁴ Pamjatnike dobih za poruku od prof. Miklošića. Ja bi trebao za svoje djelo o Bogomilih i Patarenih, koje je I djel pod štampom. Molim vas dakle, da pošaljete ovu knjigu, možebit na akademiju.

Izvolite pozdraviti gg. Bodjanskoga, Pogodina i ostale, koji se nas siećaju. Očekujući od vas odgovor i pripravan na dalju službu jesam

vaš štovalac
Fr. Rački

U Zagrebu 30/4 1869

15. F. Rački N. A. Popovu

U Zagrebu 25. II 1880

Veleštovani gospodine!

Milije bi mi bilo da ovom pismu bude ini povod, ali nećete mi zamjeriti, što vam ovo pišem pod pritiskom katastrofe, koja je dne 9 t[oga] m[jeseca] snašla naš glavni grad i veliki diel Hrvatske.

Iz novina mogli ste razabrati, koli užasan bijaše potres ovdje. Veliko je čudo, da Zagreb nije propao; ali zadobio je rana, kojih neće tako brzo i tako lasno preboliti. Ne ima zgrade, koja nije nastradala. Svi naši zavodi ili su zatvoreni ili se krpaju i popravljaju. Od svih crkva jedna je jedina, koja se nekako održala. Štete ima na milione.

Narod i *bratja* učiniti će, koliko mogu, da ublaže tu nesreću. Ali naša vlastita sredstva nisu dostatna. Sakupljaju se prinosi ne samo u monarkiji nego i izvan nje: u Englezkoj, Njemačkoj itd.

Ja mislim, da srodna Rusija nebi smjela gledati prekrštenih ruku. Pisao sam u tom smislu zemljaku Jagiću u Petrograd, pisano je Kotljarevskom¹ u Kiev. Jagić će opisati katastrofu u petrogradskih ruskih listovih i pozvati narod na sakupljanje.

S toga držim si za dužnost umoliti vas, gospodine profesore! da to potaknete u Moskvi. Znam ja, da Rusija trpi na posljedicah posljednjega rata istočnoga² i ovogodišnje nerodice. Ali ruski narod je velik i naprama svojoj braći darežljiv. Simpatija, koju bi tom prilikom izkazao Hrvatam, učinila bi veoma povoljan utisak, koj nebi ostao bez posljedica za budućnost blagotvornih. Nebi li Slavj[anskoj] blagotvor[iteljno] obščestvo primilo taj posao u svoje ruke?

A ja bih vam preporučio jedan poseban predmet za darežljivost ruske inteligencije — a to je naša Jugoslavenska akademija znanosti.

Evo kako i zašto.

Neznam, je da li vam poznato, da je akademija sagradila veliku liepu sgradu, u koju se sa svojom knjižnicom preniela u kolovozu, i u koju će se preniesiti liepa galerija slika i umotvorina, koju je biskup Štrosmajer poklonio. Sgrada

⁴ Ovo je djelo, u 3 sveska, izašlo 1863. kao prilog prije spomenutom izdanju »Pamjatnika«.

¹ Aleksander Aleksandrovič Kotljarevskij (1837—81), slavist, arheolog i etnograf. Od 1879. predsjednik Slavenskoga dobrotvornog društva. Usp. o njemu nekrolog F. Račkoga u Radu JAZU 60, 1882, 208—225.

² Rusko-turski rat 1877/8.

stoji do 250.000 for. Ona nije bila ni dogotovljena, kamo li isplaćena podpuno, kada joj teški udarac zadade užasan potres. Šteta iznosi mnogo hiljada for. Kako je naša akademija u viših ruskih krugovih dobro poznata, a kako ona neće moći onu štetu sama svojimi sredstvi popraviti, pa kako od države neima se ničemu nadati: mogli bi se u Rusiji i imenito u gradovih universitetskih sabirati novčani prilozu upravo za postradalu potresom akademiju. Ona bi vam veoma zahvalna bila; a tu potporu naplatila bi dalnjim radom u korist nauke slavenske.

Molim Vas, da me obavijestite, jeda li taj predlog moj odobravate, i jeda li mislite, da bi se za nj moglo nješto učiniti u Rusiji. Ako Vam za obavijest poblize treba naših dnevnika, poslat ću vam dotične brojeve »Obzora«.³

Na koncu vas obavieščujem, da je doštampan nekrolog, koj sam akademiji čitao na uspomenu pok. N. S. Solovjeva, te ću vam ga skoro poslati.

Uz pozdrav
Vaš Fr. Rački

16. F. Rački N. A. Popovu

U Zagrebu 17. [?] 1880.¹

Veleštovani gospodine i prijatelju!

Zahvaljujem Vam na trudu u prilog naše akademije, koj ste poduzeli po vašem cienjenom pismu od 23 t[oga] m[jeseca]. Znadem da su i vaše okolnosti u Rusiji teške, pa se na taj korak nebi ni odlučio bio, da nije akademija potresom došla u težak položaj. Ona je, kako vam poznato, postala jedino požrtvovnošću Štrosmajera i našega naroda. Ali sada taj nemože pomoći. Država pako, koja u akademiji nazire razsadnik slovinske misli, neće da pomogne. Uočite dakle, što se u tih okolnostih dade najviše učiniti.

Mi smo po vašoj želji, očitovanoj nam po Kačanovskom, još u srpnju poslali na Vas u Moskvu obje knjige »Monu[menta] histor. iuridica« u zamjenu za Grigorovičevu² »Путешествие«. Ali te knjige vraćene su nam nakon nekog vremena poštom uz opazku, da ih adresat nije digao na pošti. Sada nepreostaje ino nego da se počeka na »nekrolog«, koji je već štampan i koj će skoro izaći,³ pa da ove dvie knjige s nekrologom pošaljemo onako, kako vi želite. Molim g. Aksakovu izručite moje počitanje.

Radujem se, što će opet izaći pisma Hanki⁴ itd. Ona tri svezka Vaša jesu veoma zanimiva.

Pozdravljajući Vas ostajem
Vaš štovatelj Fr. Rački

³ »Obzor« je od 1880. organ Neodvisne narodne stranke, kojoj je i Rački pripadao.

¹ Oznaka mjeseca nije razgovijetno napisana.

² Viktor Ivanovič Grigorovič (1815—76), slavist, profesor na kazanjskom sveučilištu. God. 1848. objavio je u »Učenyje zapiski Kazanskogo universiteta« 11 svoj »Očerok putešestvija po Evropejskoj Turcii«, koji je 1877. izašao kao knjiga.

³ Nekrolog o S. M. Solovjevu, od F. Račkoga, izašao je u Radu JAZU 54, 1880, 160—177.

⁴ N. A. Popov priredio je za štampu i popratio bilješkama »Pisma M. P. Pogodinu iz slavjanskih zemelj (1835—1861)«, I—III, 1879—1880. Među ostalima nalaze se ovdje i Hankina pisma od 20. VIII — 8. XII 1860.

17. F. Rački N. A. Popovu

U Zagrebu 5 lipnja 1880

Veleštovani gospodine profesore!

Dočim Vam se liepo zahvaljujem na krasnom i zanimivom izdanju dopisa upravljenih pok[o]jnom] Pogodinu, uzimam si slobodu umoliti Vaše posredovanje u drugom pitanju.

Naša akademija bješe se u svoje vrijeme obratila na impersko obšćestvo istorii drevn[ost]i ro[s]ijskogo] poč[otnogo] mosk[ovskogo] univ[ersiteta] da bi ovo pristalo na izmjenu publikacija. Ali naša ponuda nije uvažena bila tj. nismo dobili ni odgovora. Iz pouzdane strane bi nam povjerljivo za razlog kazano, da pokojni Bodjanski, koj se našao uvređenim, što ga akademija nije izabrala bila za svoga člana, ne bijaše sklon našoj ponudi.

Nam je pako mnogo stalo do toga da znamenite publikacije toga »obšćestva« zadobijemo, imajući za sada samo nekoliko starijih i to nepotpunih tečaja. A mislim da neće ni »obšćestvu« biti nepovoljna i bez koristi naša izdanja.

S toga vas liepo molim, da me izvolite obavijestiti: a) bili »obšćestvo« voljno bilo stupiti sada u književnu svezu s našom akademijom i za tiem b) bi li mogli dobiti njegove dojakošnje publikacije; napokon c) što da učini akademija, da pošluči jedno i drugo.

Naša novčana sredstva jesu tako oskudna, da jedva smažu za književan rad. Stoga činite nam veliku blagodat, kada nam pribavljate znanstvena ruska djela, do kojih bismo inače teško došli. I vaš članak o boravljenju pokojnog Gaja¹ u Rusiji, koj priobćiste u sborniku »Drev. i nov. Rosija«, a kojega mi ne imamo, dobro bi nam došao.

Kako znate, ruske knjige jesu ovdje skupe, a obćenja knjižarska skoro nikakova. Sve se više osjeća potreba poznavanja ruske literature. Sve će više rasti broj onih, koji ruski znadu. Na ovdješnjem universitetu čita dr. Celestin² o ruskom jeziku i literaturi. Dobro bi bilo misliti, kako da ruska literatura bude južnim i zapadnim Slavenam pristupnija.

Ako Vas mogu u čiem poslužiti, zapovjedajte.

Čitao sam u akademiji nekrolog o pokojnom slavnom Solovjevu po onih podatkah, koje mogoh dobiti.

Vaš iskreni štovatelj
F. Rački

18. B. Šulek I. I. Sreznjevskom

Veleučeni gospodine!

Što se na Vas onako nepoznat odmah u prvom svom pismu s velikom molbom obraćam, tomu je uzrok, stranom blaga uspomena, koju ste u Zagrebu, kao iskreni prijatelj celoga slavjanstva, bili ostavili, stranom nagovaranje prijateljah, koji Vas

¹ N. A. Popov, Ljudevit Gaj v Rossii v 1840 g., Drevnjaja i novaja Rossija 1879, br. 8, 265—286.

² Fran Celestin (1843—95), od 1878. do smrti lektor ruskog jezika i književnosti na zagrebačkom sveučilištu.

glavom poznaju, te me potakoše, i ohrabriše da Vam se utečem. Sve me to privoli, da sam se odvažio potražiti u Vas pomoći za moje književno preduzeće. —

Kad je bio godine 1848. hrvatski jezik onako iznenada u sve javne poslove i škole uveden, pokazala se je velika potreba obširnoga njemačko-hrvatskoga rječnika, da se Hrvati, ponajviše njemačkim duhom odhranjeni, nauče odatle hrvatski govoriti i pisati. Ova je potreba jošte više rasla, kad su nam Bečani počeli njemački jezik narivati, pod izlikom, da hrvatski jezik nije jošte sposoban za javni život i za znanosti. Da to opovrgnem i da onoj potrebi doskočim, prionuh za pisanje onakvoga rječnika, osobito pošto su me na to naši najvrstniji književnici, kao što n. p. Mažuranići, Stanko Vraz i drugi, podbadali, a stranom me i gradivom podpirali, kao što mi je n. p. Vraz sav svoj material predao. Ja sam se sa svom snagom i revnošću na taj posao dao, i poslje sedam godina srećno sam ga u rukopisu dovršio, a polovicu i natiskao. Nu sada zagrezoh. Vās će rječnik preko stotinu tiskanih tabakah iznositi — to je skopčano s troškom, kojega privatni književnik nemože ovdje smoći, a drugdē neima utočišta. Slabačke sile naše Matice nemogu podleći pod onoliko djelo; naša je aristokratija izza god. 1848. jošte siromašnija nego što je prije bila, a drugih Maecenatah neima. Obćinstvo me je po mogućnosti pomagalo, te sam evo djelo njegovom pomoći napisao, a polovicu i natiskao; nu obćinstvo naše je, pored sve svoje revnosti, za toliko djelo premaleno. Tako dakle utječem se tamo, što nam je jedino utočište, što nam je »spes ultima Roma«,¹ utječem se velikoj Rusiji, nebi-li se ondje rodoljubiva duša našla, koja bi se samilovala i južnoj svojoj u mnogom pogledu zapuštenoj braći u pomoć priskoćila. A što ovdje Vas izabrah posrednikom, to je posve naravno, jer je Vas naša mladahna književnost uvijek zanimala. — Meni treba jošte 50 arakah natiskati, a svaki stoji 50 forintih srebra. U Rusiji ima mnogo prijateljah književnosti, možda će se koji naći, koji me podupre, da uzmognem ovo od našega obćinstva željno izgledano djelo na svietlo izdati; i meni zajedno dozvoliti, da mu ga posvetim. Ja neću i nemogu sam svoj posao hvaliti, nu toliko mogu bez hvalisanja kazati, da je moj rječnik, po sudu hrvatskih književnikah, najsavršeniji i najveći od svijuh dosadanjih hrvatskih rječnikah; pače je ovo najveće djelo novije jugoslavenske književnosti. Mislím dakle, pa i zato samo to kažem, da nebi posveta moga rječnika nikomu bila na sramotu, no svakako bi to bila prva hrvatska knjiga Rusu posvećena, a tim kao prva klica tjesnijega saveza od oba ova plemena.

Nu ako se nenađe nikakov Maecenat, možda će Vam za rukom poći, drugim kakvim načinom mi pomoći. Ja Vam se u tom sasvim povjeravam i željno povoljan odgovor izgledam.

U Vašu zaštitu se jošte jedanput svesrdno preporučujuć, ostajem

U Zagrebu na 29. lipnja 1856

Vaš iskreni štovatelj
Bogoslav Šulek

¹ »Rim je posljednja nada.«

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XIX—XX

1966—67

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

IVAN KAMPUŠ

OLEG MANDIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB

Štampanje dovršeno 18. XII 1968.